

Identiteta športnika in vloga šole

✍ Jernej Pisk

Človekov jaz se oblikuje znotraj posameznikovih odnosov in dejavnosti. Če dlje časa živimo v Sloveniji, se identificiramo s Slovenci, če pogosto igramo glasbeni instrument, se imamo za glasbenika, če se ukvarjamo s športom, se imamo za športnika. Če strastno navijamo za določeno športno ekipo, se imamo za navijača. Šport, podobno kot mnoge druge dejavnosti, človeku omogoča določeno identifikacijo in tvorbo osebne identitete. A vendar se zdi, da ima pri tem tvorjenju identitete šport še prav posebno moč.

Identiteta športnika

V nasprotju z drugimi zunanjimi družbenimi identifikacijami je jaz, ki ga srečamo v športu, lahko bolj verodostojen in za posameznika bolj resničen. Razlog za to je preprost: resnični jaz se pokaže v resnični preizkušnji z jasnimi kriteriji uspeha in neuspeha. Vsaka športna dejavnost vsebuje 'trenutke izziva' – trenutke, ko se športnik znajde popolnoma sam pred določeno nalogo. Bom zadel prosti strel? Bom zmogel presmucati to strmino? Mi bo uspelo? V takšnih trenutkih se človek lahko sreča sam s sabo, z resnico o sebi, svojih zmožnostih in nesposobnosti. Šport tako ponuja posebno priložnost, da posamezniki pridejo do boljšega poznavanja samega sebe. Ni treba biti športnik, da bi si zastavili vprašanje *Kdo sem?*, toda biti športnik nam lahko pomaga najti odgovor.

Poleg gradnje 'zasebne' identitete pa šport močno vpliva tudi na gradnjo 'javne' identitete posameznika. V športnem tekmovanju posameznik tako rekoč stopi iz množice, se razgali pred drugimi in pokaže svoje močne in šibke plati. Obenem športnik dobi povratno informacijo o tem, kako uspešen je v primerjavi z drugimi. Je 'pravi' nogometaš, smučar, tekač ali ne? Telesne sposobnosti športnika tako močno vplivajo na oblikovanje osebne identitete, ki jo športnik predstavlja pred zunanjim svetom.

“Šport nas obenem vzgaja k spoštovanju tekmecev, k sprejemanju zmag in prenašanju porazov. V nas razvija občutek pravičnosti, saj zahteva, da vsakemu damo to, kar mu pripada.”

Ob tem pa na oblikovanje športnikove osebne identitete močno vplivajo tudi športne organizacije, znotraj katerih je posameznik pogosto na milost in nemilost prepuščen zunanjim dejavnikom odločanja. V rani mladosti so to starši, kasneje trenerji in športni funkcionarji. Ko mora športnik predelati določene informacije in strategije (taktike), običajno to zanj naredijo drugi: trener pove, kako naj igra, direktor moštva, kako odpelje ipd. Fizična moč je v sodobni kulturi enostavno razumljena kot naravna kompenzacija za šibek razum. Kdor nima v glavi, ima v nogah, pravijo. In to so športniki. Pravzaprav se zdi, da je včasih in v določenih športih močan razum lahko prej ovira kot prednost na poti do športnega rezultata. Dodatno težavo v vrhunskem športu lahko predstavlja odtujenost lastnega telesa. Telo postane 'klub-ska last', do njega imajo dostop razni strokovnjaki, kar pomembno vpliva

na oblikovanje športnikove osebne identitete.

Za športnika trditev *Sem tekač* pomeni nekaj drugega kot *Rad imam tek*, *Sem nogometaš* pomeni nekaj drugega kot *Rad imam nogomet*. Prvo razodeva mojo identiteto, drugo pa sporoča, kaj imam rad. In 'pravi' športniki *so* športniki, nimajo športa *le* radi. Toda četudi se je šport že mnogokrat izkazal kot zelo učinkovito sredstvo za oblikovanje osebne identitete (posebej mladega) človeka, saj je v športu morda nekdo prvič dobil priznanje, da je 'nekdo', pa takšna, na športnem rezultatu utemeljena identiteta hitro lahko postane dvorezen meč. Če je osebna identiteta športnika zgrajena na (najbolj svežem) športnem rezultatu, to predstavlja nevarnost za velika nihanja v dojemanju sebe. Identiteta, zgrajena na športnih rezultatih, je za športnika zelo majava identiteta, saj je v tekmovalnem športu vedno precej več poražencev kot zmagovalcev. Zato je pomembno, da športnik svojo identiteto zgradi na nečem trdnjšem in trajnejšem. To pozitivno vpliva tudi na njegovo športno kariero, saj mu morebitni neuspeh ne podre tega, za kar se ima.

“Če ima športnik le svojo 'športno identiteto', potem vse, kar je, in vsa njegova vrednost izhajata iz tega, da je športnik.”

Takšna enodimenzionalna športna identiteta predstavlja veliko težavo tudi v primeru poškodbe ali nenadnega prenehanja športne kariere. Če ima športnik le svojo 'športno identiteto', potem vse, kar je, in vsa njegova vrednost izhajata iz tega, da je športnik. Ko (na)enkrat ni več športnik, se njegova identiteta zruši, ostane prazen. Ko ne more več sodelovati v športnih

Foto: Petra Duhanov

aktivnostih, bodisi zaradi poškodbe, starosti ali česa drugega, lahko pride tudi do padca samospoštovanja ali celo krize identitete, saj športnik izgubi edino stvar, ki jo je poznal in znotraj katere se je prepoznal. Zato je vprašanje *Kdo sem jaz?* za športnika zelo pomembno. Športniki običajno nanj znajo zelo dobro odgovoriti, ko so na stadionu, na kolesu, v bazenu ipd., toda *kdo sem jaz*, ko sem zunaj športnega okolja? Izrednega pomena je, da starši in trenerji pomagajo športniku tudi do odgovora na vprašanje *Kdo sem jaz kot oseba?* in ne le *Kdo sem jaz kot športnik?* Če ima športnik širše razumevanje sebe, torej se prepozna tudi zunaj sveta športa, bo s tem poskrbel tudi za zaščito pred krizo identitete v primeru poškodbe ali športne upokojitve. Še več: športnik, ki bo znal svojo športno identiteto po potrebi tudi 'izklopiti', s tem ne bo prav nič izgubil v športu, prav nasprotno. Zmožnost izklapljanja in vklapljanja športniku omogoča lažje ohranjanje motivacije za športne aktivnosti skozi celotno sezono ali kariero, kar je izrednega pomena za dober športni rezultat. Širše razumevanje lastne identitete bo športnika tudi zavarovalo pred padcem

samopodobe v primeru slabših rezultatov. Vsekakor lahko skrb za široko, celostno identiteto športniku pomaga k boljšim in stabilnejšim rezultatom v športu, zagotovi duševno zdravje in pomaga, da tudi po koncu športne kariere življenje normalno teče dalje.

Vloga šole

“Vse, kar sem se naučil o etiki, sem se naučil iz ukvarjanja s športom v mladih letih,” je nekoč izjavil filozof in literat Albert Camus. Vprašanje je torej, zakaj nam šport ponuja možnost prvovrstnega vstopa v etično mišljenje in delovanje ter kakšno vlogo ima pri tem šolska športna vzgoja. Velja namreč spomniti, da šport v šole ni prišel

zaradi ohranjanja telesnega zdravja, učenja različnih športnih veščin ali kontrole prekomerne telesne teže pri otrocih, kakršna je, med drugim, vloga športne vzgoje danes, pač pa prav zaradi moralne vzgoje mladega človeka.

Vzgoja značaja, ki nam jo ponuja šport, je bil prvi razlog vključitve športa v obvezne programe raznih izobraževalnih sistemov v preteklih stoletjih. Jezuiti in anglikanci v svojih šolah ter ne nazadnje sam Pierre de Coubertin, začetnik olimpijskih iger moderne dobe, so šport gojili najprej zaradi pomoči pri moralni vzgoji varovancev, ki so jim bili zaupani. “Mišice so zato, da opravljajo nalogo moralnega vzgojitelja,” je trdil Coubertin. Tudi v sodobnem učnem načrtu za športno

vzgojo beremo, da so cilji šolske športne vzgoje poleg razvoja telesnih sposobnosti, usvajanja športnega znanja in razumevanja koristnosti gibanja tudi “oblikovanje pozitivnih vedenjskih vzorcev (spodbujanje medsebojnega sodelovanja, strpnosti in sprejemanja drugač-

Častna športna prisega trenerjev:

Pri športu mladih sta zmaga in način kako jo doseči enakovredna. Zato bomo tekme vodili v duhu poštenega boja, za ugled našega športa in v ponos mladih športnikov.

Vir: www.sportikus.org

nosti, razvoj zdrave tekmovalnosti in spoštovanje športnega obnašanja – fairplaya).¹ Kje se torej šolski šport kaže kot možna vstopna točka v etično mišljenje in delovanje? Poglejmo, kako od soočanja s fizično stvarnostjo v športu prek izkušnje telesnosti pridemo do etičnega mišljenja.

1. Fizična stvarnost

Danes nam športna vzgoja v šoli ponuja redko priložnost, da se učenci, sicer zasuti z vsemi mogočimi teorijami, soočijo s fizično stvarnostjo. Šport je realen, je 'na zemlji' in ne v miselnih ali računalniških oblakih. Pri športu se je treba gibati v fizičnem prostoru, če pademo, boli, če narobe izračunamo račun ali napačno postavimo vejico, pa ne boli. Pri teoretičnih stvareh je vse mogoče, lahko se je 'igrati' in ustvarjati 'gradove v oblakih'. Šport pa nas prej ali slej privede do soočenja s trdo zemeljsko stvarnostjo. Če hočemo napredovati (v teku, igri, metu ...), je treba vaditi. Vložiti je treba fizični napor, se soočiti s telesnimi omejitvami, z neuspehom in bolečino ter vzdržati. Ne zadošča, da zgolj 'razmišljamo', kako bomo tekli, skočili ali zadeli koš – treba je teči, treba je skočiti, treba je zadržati. Brez resničnega telesnega napora ni izkušenj, ni znanja in ni napredka. Šport nas prek telesa uči soočanja z realnim svetom, kjer obstajajo resnični kriteriji uspeha in neuspeha, dobrega in slabega.

2. Odnos do telesa

Učitelju športne vzgoje v šoli je dana posebna priložnost, da učenec spozna tudi po njihovi telesni plati. V nasprotju z učitelji 'teoretičnih' predmetov učitelj športne vzgoje učenca ne vidi zgolj kot glavo in par rok, ki kukajo izza šolskih klopi, pač pa vidi telo v celoti. Še več, vidi telo v gibanju, v njegovih močnih in šibkih straneh. Telo prek svoje 'govorice' učitelju športne vzgoje sporoča o učenecu stvari, ki lahko ostalim učiteljem ostanejo nedostopne. Prek telesa ljudje najprej stopamo v stik z drugimi. In prek telesnega gibanja se pokaže, kako domač je nekdo sam s seboj. V

današnjem času, ko prevladuje shizofren odnos do lastnega telesa, ko po eni strani telo skrbno negujemo in skrbimo za zunanji telesni izgled, po drugi strani pa telesno, fizično delo cenimo mnogo manj kot intelektualno delo, je privzgojiti zdrav, spoštljiv in uravnotežen odnos do telesa še kako pomembna in zahtevna naloga. Med povečevanjem in zaničevanjem lastnega telesa je pri mladih pogosto zgolj tanka črta. Eno in drugo v ozadju skriva dualistični odnos, ki ločuje med tem, kar jaz sem, in lastnim telesom. Bodisi se resnični jaz skriva za povečevanim telesom bodisi se telo zanemarija in uporablja kot izpustni ventil za osebne težave. A prav šport, kjer gre za združitev človekovega telesnega in mentalnega delovanja, nam ponuja možnost izkušnje sebe kot celostnega bitja. Zato bo, kot pravi ameriška filozofinja športa Heather Reid, pameten učenec "cenil športno vadbo kot kvaliteten čas, preživet s samim seboj – kot priložnost za dušo, da se spozna s telesom ali da morda celo odkrije medsebojno enost". Obenem pa se nam že od ranega otroštva prav telesnost ponuja kot vstopno mesto v etično mišljenje in delovanje. S telesom sta namreč povezani izkušnji ugodja in bolečine. Kar prinaša ugodje, je dobro, kar boli, je slabo. To je pri čutečih živih bitjih najzgodnejši princip razločevanja med dobrim in slabim. Pojavi se, še preden v razvoju v igro vstopijo bolj kompleksna, tudi družbeno pogojena moralna vrednotenja. Poleg tega, da nas telo uči življenja v realnem svetu, nam prek izkustva ugodja in bolečine jasno kaže na to, da v tem svetu ni vseeno, kako ravnamo. To nas pripelje do etike.

3. Zlato pravilo

Danes so mnogi ljudje prepričani, da človek, ki govori o etiki, samo izraža zelo osebno mnenje o zelo spornih vprašanjih, da torej ne obstaja nič trdnega, da je vse relativno. Toda izkušnja iz športa jasno pokaže, da temu ni tako. Učenci v športu zelo hitro ugotovijo, da ni vseeno, kako ravnamo, da ni vse relativno in da je etika pomembna stvar. Obstajajo pisana

in nepisana pravila, ki se jih moramo držati, če želimo skupaj igrati in živeti. Poleg bolečine, ki se ji vsi izogibamo in na katero v športu slej ko prej naletemo, je tu spoštovanje drugega. To je univerzalno načelo, ki je zajeto tudi v t. i. zlatem pravilu: *Ne stori drugemu, česar ne želiš, da bi drugi storil tebi*. Ali v pozitivni formulaciji: *Stori drugemu, kar želiš, da bi drugi storil tebi*. Znotraj izkušnje športa takoj postane jasno, da o etiki vlada veliko večje soglasje, kot se zdi večini od nas. Dejstvo, da se včasih vsi ne strinjamo glede tega, kaj točno je pošteno, spoštljivo, odgovorno ali športno, ne spreminja dejstva, da se strinjamo, da bi morali biti poštene, spoštljivi, odgovorni in se obnašati športno. Strinjamo se, da bi morali spoštovati pravila. Šport, ki je svet v malem, je odlična šola življenja. V njem čudovito pride do izraza paradoks etike, da šele meje omogočajo izkustvo prave svobode. Spoštovanje pravil sicer na prvi pogled omejuje našo človeško svobodo, a nam obenem omogoča, da se sploh lahko športno udeležujemo. Tako nam moralna pravila omogočajo svobodo in ustvarjalnost. Šport nas obenem vzgaja k spoštovanju tekmecev, k sprejemanju zmag in prenašanju porazov. V nas razvija občutek pravičnosti, saj zahteva, da vsakemu damo to, kar mu pripada. Tekmovanje zahteva izhodiščno enakost, zaradi česar obstajajo tekmovalne kategorije, ločene po starosti (otroci, mladinci, odrasli, veterani), spolu (moški, ženske), kvaliteti (amaterji, profesionalci) ipd. Šport nas uči sprejemanja odgovornosti znotraj ekipe in sodelovanja z drugimi.

Naj zaključimo z mislijo ameriškega filozofa R. W. Gougha, ki je v svoji knjigi o etiki v športu *Značaj je vse* zapisal: "Šport lahko uči. Šport gnete človeško snov. Šport združuje. Šport tolaži. Šport lahko človeka dvigne. Šport v resnici lahko deluje zelo pozitivno – ne vedno in ne vedno popolnoma, a vendar lahko. To je pomembno."² ■

Opombe

1. Ministrstvo za šolstvo in šport RS (2011): *Športna vzgoja: učni načrt za osnovno šolo*, str. 7.
2. Gough, R. W. (2003): *Značaj je vse: za etično odličnost v športu*. Novo mesto, str. 9.